

Умеренкова Наталія Федорівна

науковий співробітник лабораторії психології масової комунікації та
медіаосвіти Інституту соціальної та політичної психології НАПН України

Київ, Україна

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ЧЛЕНІВ СІМЕЙ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ: НАБЛИЖЕННЯ ДО СТАНДАРТІВ НАТО

Як відомо, сімейний клімат є однією із ключових складових боєготовності військовослужбовця, що впливає на його психоемоційний стан та ефективність виконання ним своїх службових обов'язків. В умовах тривалої агресії Російської Федерації проти України систематичне залучення військових частин та підрозділів Збройних Сил України та інших військових формувань до виконання завдань в рамках здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, що здійснюються шляхом проведення операції Об'єднаних сил (ООС), безпосередньо впливає на стосунки у сім'ях військовослужбовців [8]. Враховуючи, що підрозділи ЗСУ виконують завдання в районі проведення ООС протягом 6–7 місяців на рік, а ще 2–3 місяці припадають на період бойового злагодження, яке відбувається на полігонах, військовослужбовці перебувають вдома лише 2–3 місяці на рік, що негативно впливає на стосунки з членами родини [4].

Аналіз результатів досліджень свідчить про безпосередній зв'язок сімейних стосунків із ефективністю і якістю щоденного виконання бойових та службових завдань військовослужбовцями, здатністю військового зберігати тривалу психологічну готовність та стійкість протягом перебування в районах виконання завдань, прийняття рішення про укладення контракту [1; 4]. Зокрема за результатами дослідження, проведеного Науково-методичним центром

кадрової роботи Міноборони та Науково-дослідним центром гуманітарних проблем ЗСУ виявлено, що у першу чергу серед причин, які можуть завадити підписати контракт на продовження служби – сімейні обставини, надмірне службове, фізичне і моральне навантаження під час ведення бойових дій, негативне ставлення до військової служби з боку членів сім'ї [1]. В рамках дослідження, проведеного серед військовослужбовців Сухопутних військ ЗСУ, переважна більшість опитаних зазначали, що умови служби ставлять їх перед вибором між армією та родиною. Зі слів опитаних, багато сімей розпадаються або перебувають на межі розлучення, оскільки військовослужбовці рідко бувають удома через інтенсивність залучення до виконання завдань за призначенням [4]. Саме тому проблема соціально-психологічного супроводу членів сімей військовослужбовців, у першу чергу, під час залучення особового складу до виконання завдань поза межами ППД (полігон, бойові навчання, у районі ведення ООС) є актуальною.

З метою пошуку шляхів покращення соціального і психологічного супроводу військовослужбовців через залучення сім'ї як додаткового інструменту роботи з військовим, було здійснено аналіз нормативно-правових документів, які регулюють цей напрям. До уваги брався національний досвід України та досвід країн-членів НАТО.

За результатами аналізу вітчизняної нормативно-правової бази виявлено, що Закон України «Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» не містить положень про соціальну та психологічну допомогу членам сімей діючих військовослужбовців [2]. Статут внутрішньої служби Збройних Сил України покладає на заступника командира полку (окремого батальйону) в частині соціально-психологічного супроводу членів сімей лише «організацію дозвілля військовослужбовців, членів їх сімей» [3]. Наказ Міністерства оборони України № 27 визначає порядок організації у Збройних Силах України роботи щодо реалізації державної політики з питань здійснення соціального і правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей [6].

У Положеннях на Стандартах НАТО приділяється значна увага соціально-психологічному супроводу членів сімей військовослужбовців на різних етапах участі підрозділу у розгортаннях. Зокрема Положення Civilian Personnel Regulations визначає, що керівник кожної організації члена-НАТО (the Head of each NATO body) повинен встановити місцеві політики та процедури для забезпечення надання підтримки найближчим членам сімей/подружжю військового персоналу, що бере участь у розгортаннях, а також створити відповідні механізми надання підтримки на усіх етапах розгортання [10, с.378]. Психологічний посібник для командирів, чий підрозділ бере участь у розгортаннях (STANAG 2565 (Ed.2)/AMedP-8.10 (A) містить окремий розділ про забезпечення готовності членів сімей військовослужбовців до викликів, якими супроводжується участь підрозділу у розгортаннях [11]. Керівнику військового підрозділу відводиться ключова роль, оскільки до зони його відповідальності належить організація вирішення емоційних та практичних проблем членів сімей задля сприяння впевненості особового складу під час виконання ними службово-бойових завдань. Така підтримка членів сім'ї забезпечується на усіх етапах: під час перебування військового в ППД та підготовки до відрядження, під час виконання завдань у місцях за призначенням та після повернення [11, с. 6-2.]. Для реалізації психосоціальної підтримки та супроводу залучаються як офіційні, так і неофіційні мережі. До офіційних належить: організація підтримки сімей військовослужбовців, психолог, соціальний працівник, працівник з підтримки психічного здоров'я, сімейний лікар, капелан, підтримка тилового забезпечення, до неофіційних – розширена сім'я (родичі різного рівня), друзі, групи спільнот.

Як видно з результатів аналізу, існуючі в Україні нормативно-правові документи, які забезпечують соціально-психологічний супровід членів сімей військовослужбовців, що охоплює надання психологічної, соціальної, духовної та інформаційної допомоги членам сімей протягом усього часу несення служби військовослужбовцем в армії, у тому числі під час виконання завдань у районах ведення бойових дій, не охоплюють у повній мірі членів сімей військовослужбовців так, як це передбачають стандарти НАТО.

З метою наближення державної системи забезпечення соціальної та психологічної допомоги членам сімей військовослужбовців України до стандартів НАТО, здійснено ряд заходів. До Програми робіт із військової стандартизації на 2021-2023 роки внесено адаптацію STANAG 2565 у форматі «Інструкції щодо психологічної підтримки особового складу в ході передислокації та розгортання» [11]. Також у 2021 році фахівцями Головного управління морально-психологічного забезпечення ЗСУ проведено пілотний проект з організації заходів психосоціальної підтримки сімей військовослужбовців, із використанням досвіду країн-членів НАТО [7]. Проведено Міжнародний міжвідомчий круглий стіл, за підсумками якого створено Міжвідомчу робочу групу з питань вдосконалення психосоціальної роботи з сім'ями військовослужбовців у військових формуваннях. До складу робочої групи увійшли представники військових формувань та правоохоронних органів, в яких передбачено проходження військової служби військовослужбовцями, представники військового духовенства та громадських організацій. Серед основних завдань визначено напрацювання відповідних пропозицій і внесення змін до Законів України та інших нормативно-правових актів, а також залучення досвіду зарубіжних партнерів для розробки та вдосконалення протоколів і стандартів психосоціальної роботи з сім'ями [12].

Отже, ключовою складовою, що визначає наближення державної системи забезпечення соціально-психологічного супроводу членів сімей військовослужбовців до стандартів НАТО, є необхідність усунення прогалин у нормативно-правовому регулюванні. Внесення відповідних змін у законодавство дозволить створити підґрунтя для розробки у військових формуваннях внутрішніх інструкцій та протоколів, у тому числі з урахуванням стандартів НАТО. Забезпечення психологічних, соціальних, духовних, інформаційних та інших потреб членів сімей військовослужбовців сприятиме, як покращенню психологічного клімату у сімейних стосунках, так і підвищенню ефективності виконання службових та бойових завдань військовослужбовцями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. *7 основних причин звільнення з ЗСУ*. Ukrainian Military Pages. (2018). Взято 10 вересня 2021, з <https://bit.ly/3bowVsu>
2. Верховна Рада України. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (1992). Взято з <https://bit.ly/2QTo0rwю>
3. Верховна Рада України. Закон України «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України» (1999). Взято з <https://bit.ly/3lmfZbe>
4. ГО «ПОВЕРНИСЬ ЖИВИМ!» (2021). *Чому військовослужбовці звільняються з армії?* Взято 8 вересня 2021 з: <https://bit.ly/3nFOAnw>
5. Жіноча Сила України (2021). *Міжвідомча взаємодія для вдосконалення соціальної та психологічної підтримки сімей військовослужбовців*. Взято 8 вересня 2021 з: <https://bit.ly/398a5or>
6. Міністерство оборони України. Наказ № 27 «Про затвердження Інструкції про організацію у Збройних Силах України соціального і правового захисту військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів, призваних на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори, та членів їхніх сімей, працівників Збройних Сил України» (2016). Взято з <https://bit.ly/2Zbu9BR>.
7. *Пілотний проєкт ЗСУ: робота з родинами військових*. АРМІЯІNFORM (2021). Взято 10 вересня 2021 з: <https://bit.ly/3nCWA92>
8. Умеренкова Н.Ф. (2021). *Психологічні особливості комунікативної поведінки дружин у сім'ях комбатантів* (дис. канд. психол. наук). Інститут соціальної та політичної психології НАПН України.
9. Управління стандартизації, кодифікації та каталогізації (2020). Наказ № 80 «Програма робіт із військової стандартизації на 2021 - 2023 роки (з урахуванням зміни № 1) (2020). Взято 8 вересня 2021 з: <https://bit.ly/2VL7iib>
10. Civilian Personnel Regulations (2016). NATO. Взято 10 вересня 2021 з: <https://bit.ly/2VI3CgW>
11. NATO/OTAN (2019). *A Psychological Guide for Leaders Across the Deployment Cycle (Ed.2)*. Взято 10 вересня 2021 з: <https://bit.ly/39aeFTj>